

ІСЛАМСЬКА МОДЕЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Визначено напрями розвитку організаційно-методологічних положень ісламської моделі бухгалтерського обліку в умовах глобалізації як альтернативи західним обліковим концепціям

Актуальність дослідження. Розвиток облікової науки у ХХ столітті є періодом динамічних змін, пов'язаних з процесами глобалізації. Зміни в теорії та методології бухгалтерського обліку є об'єктивними, адже відбуваються паралельно з перетвореннями соціально-економічного, суспільно-правового та політичного характеру в умовах глобалізації. Залежність бухгалтерського обліку від зазначених процесів проявляється у формуванні різнопланових наукових шкіл, різноманітності концепцій та теорій його розвитку, на яких базуються національні системи бухгалтерського обліку (далі НСБО). Проте більшість не забезпечують вирішення проблем теоретичного та практичного характеру, які пов'язані з низькою інформованістю учасників господарських відносин, невідповідністю НСБО діючій економічній системі, зниженням соціального значення бухгалтерського обліку.

Вирішення зазначених проблем є можливим лише за умови розробки теоретико-практичних основ, які б враховували облікову практику різних країн як інструмента забезпечення соціально-орієнтованого розвитку економічних відносин. Якісно новим підходом до розв'язання зазначених проблем є ісламська модель бухгалтерського обліку. Саме її представники розробили нові підходи до розвитку бухгалтерського обліку, особливості яких у визначенні соціальної ефективності та значимості обліку.

Сучасний розвиток економічної науки, що формується в глобальному середовищі, потребує переосмислення багатьох категорій та понять, вивчення та впровадження нових методів і форм економічної діяльності. Такими якісно новими для сучасного суспільства є форми економічної активності, які, хоча і виникли на базі догматів ісламу, проте, знаходяться на сучасному етапі економічного розвитку в центрі суспільної уваги не лише в країнах зони поширення ісламу, але й в усьому світі. Позиції економістів та суспільних діячів щодо даного феномену носять емоційний та односторонній характер, що перешкоджає осмисленню реального стану розвитку соціально-економічних відносин в ісламському суспільстві та їх значення в світовому розвитку.

Дослідження розвитку ісламської моделі бухгалтерського обліку актуалізує й необхідність розробки дієвих економічних та облікових механізмів співпраці вітчизняних підприємств з підприємствами ісламських країн. Це зумовлено активною співпрацею з представниками вказаних країн та підтверджується статистичними показниками експортно-імпортних операцій по Житомирській області за 2009 рік (табл. 1).

Таблиця 1. *Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами Житомирської області за 2009 рік (з країнами зони поширення ісламу)*

Країна	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол.	у % до січня жовтня 2008 р.	тис. дол.	у % до січня жовтня 2008 р.	
1	2	3	4	5	6
Азербайджан	3903,7	54,2	23,1	23,7	3880,6
Казахстан	11370,7	81,6	787,5	181,3	10583,2
Киргизстан	934,6	71,7	-	-	934,6
Таджикистан	657,9	62,0	-	-	657,9
Туркменістан	2143,9	57,2	-	-	2143,9

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Узбекистан	5572,4	111,4	1732,2	171,1	3840,2
Афганістан	160,2	-	110,4	258,2	49,8
Бангладеш	569,5	66,6	-	-	569,5
Ємен	324,4	178,9	-	-	324,4
Індонезія	-	-	146,0	97,7	-146,0
Ірак	17,9	-	-	-	17,9
Іран	185,5	18547,7	70,8	77,0	114,7
Кіпр	248,1	1150,4	36,5	30,0	211,6
Ліван	58,3	166,4	-	-	58,3
Малайзія	184,0	-	888,5	73,1	-704,5
Монголія	676,3	68,7	1,0	-	675,3
Непал	78,3	-	-	-	78,3
ОАЕ	280,7	61,9	233,5	-	47,2
Пакистан	13,1	74,7	76,7	9,2	-63,6
Саудівська Аравія	369,0	80,6	680,8	60,6	-311,8
Сирійська Арабська Республіка	1755,4	115,3	237,2	42,5	1518,2
Туреччина	26155,2	106,0	3182,8	46,0	22972,4
Філіппіни	158,4	9,1	19,5	58,2	138,9
Алжир	861,2	43,7	-	-	861,2
Гвінея	5,5	-	-	-	5,5
Єгипет	701,5	52,2	227,4	134,5	474,1
Марокко	-	-	11,8	33,3	-11,8
Нігерія	-	-	58,4	93,9	-58,4
Судан	78,2	-	-	-	78,2

Крім того, в умовах глобалізації країни зони поширення ісламу виходять на передові позиції економічного та політичного розвитку. Нині з кожним роком зростає кількість укладених міжурядових угод між Україною та країнами ісламу (рис. 1).

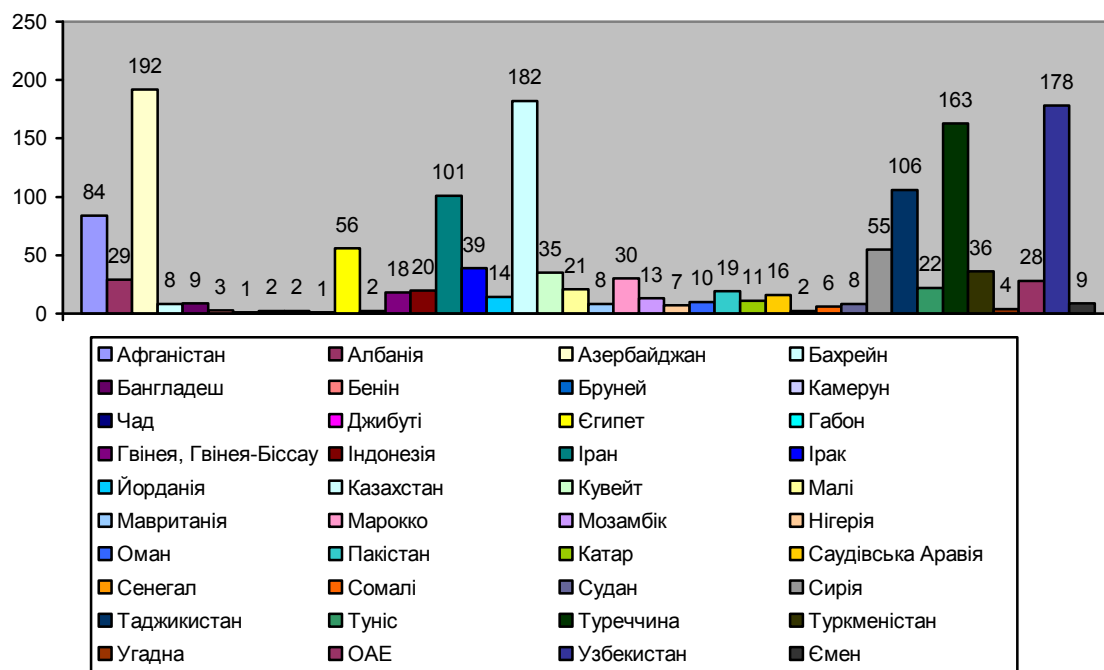

Рис. 1. Кількість укладених угод між Україною та країнами-членами ОІК

Всі зазначені фактори обумовлюють необхідність пошуку нових наукових підходів до розвитку національної системи бухгалтерського обліку в Україні з метою вирішення питань забезпечення стійкого розвитку вітчизняної економіки, виходу її з кризового стану, розвитку зовнішньоекономічних відносин з питань стратегічного економічного характеру.

Аналіз останніх досліджень. Становлення та розвиток ісламської моделі бухгалтерського обліку отримали розвиток у працях мусульманських вчених, серед яких Шахул Хамід Бін Хдж. Мохамед Ібрагім, Маліах Сулейман, Саїд Аскарі, Саїма Акбар Ахмед, Т. Гемблінг, Тривуоно Айван, Мухамед Р. Тахері, Ахмед Хадіді, Ахмед Райахі-Белькаві, С. Рахман, Н. Байдон. Окремі питання формування бухгалтерського обліку в країнах ісламу піднімалися в працях вітчизняних вчених: К.П. Боримської, Н.М. Малюги, С.З. Мошенського, Л.В. Чижевської та російських: О.Д. Ларіонова, Я.В. Соколова. Становлення англо-американської моделі бухгалтерського обліку пов'язано з працями А.Ч. Літтона, Д.О. Мея, В.Є. Патона, Ч. Шпруга. Основи континентальної моделі бухгалтерського обліку закладені в працях: П. Герстнера, К. Порцига, Є. Ремера, І. Шера (німецький напрям), К. Белліні, Є. Мондіні, Е. Пізані, Д. Россі (італійський напрям), Ш. Пангло (французький напрям). Формування соціалістичної моделі бухгалтерського обліку піднімався в працях вчених радянського періоду. Проблеми формування та розвитку національної системи бухгалтерського обліку України піднімалися в працях Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, М.О. Козлової, В.М. Костюченко, О.М. Петрука.

Виклад основного матеріалу. Економічні перетворення в сучасному світовому господарстві обумовлюють необхідність пошуку нових механізмів розвитку суспільства. Розвиток національної економіки й, відповідно НСБО будь-якої країни, повинен відповідати таким перетворенням, які сьогодні виступають глобальними. Глобалізація, окрім позитивних, має ряд негативних наслідків, проте, носить об'єктивний та безповоротний характер. Зважаючи на це, нині потребує наукового вирішення проблема подальшого напрямку розвитку глобалізаційних процесів та місця в них національних економік і НСБО.

Поняття глобалізації, її наслідків та подальшого розвитку є дискусійним в сучасній науці, хоча вже протягом доволі тривалого часу є не новим. Існує багато дискусій щодо об'єктивності таких процесів та необхідності їх розвитку. Проте зважаючи на дискусійність та різноплановість підходів, вважаємо глобалізацію безповоротним та об'єктивним процесом, який вплинув на систему бухгалтерського обліку та зумовлює пошук нових напрямів її розвитку.

Сьогодні відсутній єдиний підхід до сутності глобалізації, що пов'язуємо з її багатосторонністю та всеосяжністю. Різноманітність підходів обумовлена тим, що глобалізація виступає об'єктом дослідження різнопланових суспільних наук, які обумовлюють різні точки зору та різні предмети дослідження.

Виходячи з цього формулювання одного конкретного визначення глобалізації є неможливим. На основі цього вважаємо, що глобалізацію варто розглядати як багатоаспектне суспільне явище, яке проявляється в економічних відносинах наступним чином: як форма ведення бізнесу на основі вільного переміщення факторів виробництва та результатів їх використання через кордони різних держав; як процес інтеграції національних економік з метою розв'язання глобальних проблем; як поєднання національних економік з метою створення єдиного соціально-економічного простору.

Глобалізація, окрім створення сприятливих умов для ведення бізнесу на світових ринках, має ряд негативних наслідків. Більшість представників економічної науки та практики схильні до підвищення ефективності прояву глобалізаційних перетворень

лише в першому напрямі, а вирішення глобальних проблем людства сьогодні залишаються поза увагою. Всі наслідки глобалізації варто розглядати від сфери на яку вони вплинули, а саме сталий розвиток, розвиток національних економік та світова економічна криза. Вагоме значення в подоланні негативних соціально-економічних наслідків глобалізації надається бухгалтерському обліку, проте вирішення лише проблем облікового характеру не дозволить подолати вказані наслідки. Необхідним є комплексна перебудова економічних відносин, а саме зміни діючих економічних положень ("Вашингтонський консенсус"), шляхом застосування окремих положень ісламської моделі бухгалтерського обліку в країнах світу.

Ісламська модель бухгалтерського обліку є одним з альтернативних напрямів розвитку бухгалтерського обліку в умовах глобалізації, адже покликана вирішити ряд назрілих соціально економічних проблем, зокрема: підвищення соціальної захищеності суспільства, подолання безробіття та бідності, підвищення соціальних стандартів, впровадження в економічні відносини принципів соціальної справедливості, підвищення екологічної безпеки як окремої країни, так і світу в цілому, побудова безкризового суспільства через систему зниження впливу окремих суб'єктів на національну економіку та світову економіку в цілому.

Ісламська модель бухгалтерського обліку є сформованою та розвивається динамічно в країнах зони поширення ісламу. Її виникнення та розвиток є об'єктивним, зважаючи на економічні перетворення в країнах-представниках та в світі, а його унікальність проявляється в середовищі його існування, яке базується на основних постулатах ісламської економічної доктрини, яка пов'язана з активізацією процесів етнічної та конфесійної самоідентифікації, соціальним та інтелектуальним розвитком мусульманського світу.

Ісламська модель є якісно новим підходом у розвитку облікової науки та альтернативою західним обліковим концепціям в умовах глобалізації, а домінуючим фактором її розвитку є релігія. Ідейно-політичні норми ісламу у все більшій мірі визначають головні тенденції розвитку мусульманського світу. Зростаюча роль ісламу як політико- і економіко-формуючого фактору почала виразно проявлятися у внутрішньому житті і зовнішній сфері діяльності практично всіх мусульманських держав, а також позначається на багатьох аспектах економіки тих країн, де мусульмани складають переважну частину населення.

Релігійний фактор у формуванні соціально-економічних відносин та національної системи бухгалтерського обліку є домінуючим в країнах зони поширення ісламу, адже іслам є одним з найбільших світових віровчень, яке в останні десятиріччя XX століття набув характеру політичної і морально-етичної світоглядної основи для мільйонів його послідовників. Монотеїстична релігія, нав'язана силою зброї величезній імперії, і до наших часів зберігає значну силу експансії в сфері економічного, правового та соціального розвитку країн, де іслам визнаний державною релігією.

Ця релігія міцно закріпилася в країнах Арабського Сходу. Вона є невід'ємною частиною арабського світу й диктує порядок та устрій сучасного життя мусульман. Іслам, на відміну від інших релігій, не обмежується питаннями віри, а намагається регламентувати всі сторони життя людини. Вплив на економічну сферу проявляється не тільки через морально-етичні норми, але і за допомогою особливих вказівок, що містяться в Корані (табл. 2).

Таблиця 2. Класифікація віршів Корану відповідно до сфер їх застосування

Сфера застосування	Кількість віршів
Конституціональні положення	10 віршів
Міжнародне право	25 віршів
Процесуальне право	13 віршів
Кримінальне право	30 віршів
Цивільне право	70 віршів
Сімейне право	70 віршів
Положення про економіку і фінанси	20 віршів

Ісламська економічна доктрина в сучасному її трактуванні спирається на систему викладених в Корані людських цінностей. У ній сформульовані основні принципи правових, майнових і господарських відносин в сучасному мусульманському суспільстві. Одним з центральних положень ісламської економічної доктрини стало ототожнення реальної експлуатації з отриманням доходу фізичною особою, що особисто не бере участь в трудовому процесі і не ризикує своїм майном (капіталом).

Співвідношення національного й релігійного в економічному середовищі є співвідношенням зовнішньої форми та внутрішнього змісту. При цьому національне проявляється в формі, тобто в структурі споживання відповідного типу і способах задоволення потреб, а релігійне - в змісті, тобто в системі цінностей. З цього випливає неможливість удосконалення економічної та облікової системи без врахування релігійного фактору, а особливо в країнах, де він є домінуючим фактором.

Таким чином, вплив релігії на бухгалтерський облік прослідковується крізь призму соціально-економічних відносин, що склалися в суспільстві. Даний вплив проявляється в двох аспектах: по-перше, через суб'єктів соціально-економічних відносин, діяльність яких забезпечується інформаційною основою бухгалтерського обліку; по-друге, через об'єкти бухгалтерського обліку, якими виступають оцінені та задокументовані операції, пов'язані з відповідними видами соціально-економічних відносин.

Основні фактори, що сприяли розвитку ісламської економічної доктрини та становленню ісламської моделі бухгалтерського обліку, зокрема є наступними: звільнення від колоніального гніту; прихильність більшої частини мусульманського населення до впровадження в економіку принципів ісламу; неспроможність економічних систем західного типу забезпечити ефективність економічного розвитку держав; сучасний стан економічної дисципліни, що очолюється країнами заходу, утворює дихотомію між ісламською вірою та діями, до яких спрямовують західні економічні концепції; зростання ефективності впровадження на глобальному рівні ісламських фінансових інструментів.

Наведені фактори підтверджують нездатність західних економічних концепцій забезпечити розвиток мусульманських країн та його відповідність принципам ісламу. Крім того, враховуючи наявність значної кількості економічних суб'єктів, діяльність яких є ефективною як з економічної, соціальної, так і етичної сторін, а також спрямованості доктрини на створення умов стійкого розвитку та подолання наслідків світової економічної кризи обґрунтовано дієвість та необхідність визнання вітчизняними та зарубіжними науковцями ісламських економічних інструментів у соціально-економічному розвитку країн та можливість їх впровадження в облікову практику України.

Ісламська економічна доктрина пропагує три основні принципи розвитку соціально-економічних відносин в суспільстві: різноманіття форм власності, обмеження економічної активності, соціальна справедливість. Зазначені принципи виведені на основі базових положень ісламу, які є обов'язковими для дотримання

кожним суб'єктом господарювання, та повинні забезпечити відповідність економічної системи положенням ісламу. У розвиток вказаних ідей розкрито особливості формування та впровадження принципів ісламської економічної доктрини як передумови розвитку теоретичних та організаційних аспектів бухгалтерського обліку, які проявляються на таких рівнях: релігійно-правовий, макроекономічний, мікроекономічний та обліково-аналітичний.

Формування та сутнісне наповнення принципів ісламської економіки відбувається на релігійно-правовому рівні, а їх прояв - в конкретних господарських відносинах. Залежно від особливостей, суб'єктів та цілей господарських відносин, рівні прояву та впровадження принципів ісламської економіки можна поділити на макроекономічний та мікроекономічний рівні. Макроекономічний рівень проявляється в основних положеннях ісламської економічної доктрини та економічних категоріях¹, що виведені на основі виділених принципів. Основні економічні категорії впливають на взаємовідносини між суб'єктами господарювання, а також на особливості діяльності суб'єктів господарювання: організацію виробництва, організацію праці та її оплату, організацію та методику бухгалтерського обліку.

Принципи та відповідні економічні категорії обумовлюють особливості бухгалтерського обліку, оскільки: по-перше, економічні принципи визначають особливості запитів користувачів в обліковій інформації, і саме відповідність економіки вказаним принципам висуває державу на ключові позиції в регулюванні економічних відносин надає їй статусу основного користувача; по-друге, економічні умови впливають на діяльність суб'єкта господарювання: його створення (форми власності), особливості управління діяльністю; по-третє, економічні принципи впливають на цінності суб'єкта ведення, його матеріальні та духовні потреби, визначають його статус та роль в суспільстві; по-четверте, діяльність та відповідність суб'єкта господарювання, визначення основних його цілей обумовлюють особливості об'єктів управління, що повинні знайти своє відображення в бухгалтерському обліку; по-п'яте, специфіка об'єктів бухгалтерського обліку та нормативного регулювання економічних процесів та бухгалтерського обліку обумовлюють особливості його методики.

Таким чином, дослідження специфічних рис ісламської моделі побудови НСБО розширює сферу застосування облікової науки. Система бухгалтерського обліку, яка сформована під впливом зовнішнього середовища, де релігійні основи переважають в розвитку економічних відносин, висунула особливі підходи до формування організаційно-методичних положень. Вони адекватні діючій економічній системі, в основу якої закладено положення ісламської економічної доктрини.

Аналіз функціонування середовища системи бухгалтерського обліку в країнах зони поширення ісламу вказує, що особливості ісламської економічної системи обумовили створення специфічних господарських та фінансових інститутів, виникнення особливих економічних технологій, які в кінцевому випадку вимагали розробки нових принципів та правил ведення бухгалтерського обліку. Вказані процеси сформували основу механізму формування бухгалтерського обліку в країнах зони поширення ісламу (рис. 2).

¹ "Гарар" можна характеризувати такими поняттями як безпека, вводити в оману, піддавати ризику, "мейсір" – азартна гра, "ріба" – зростання, перевищення

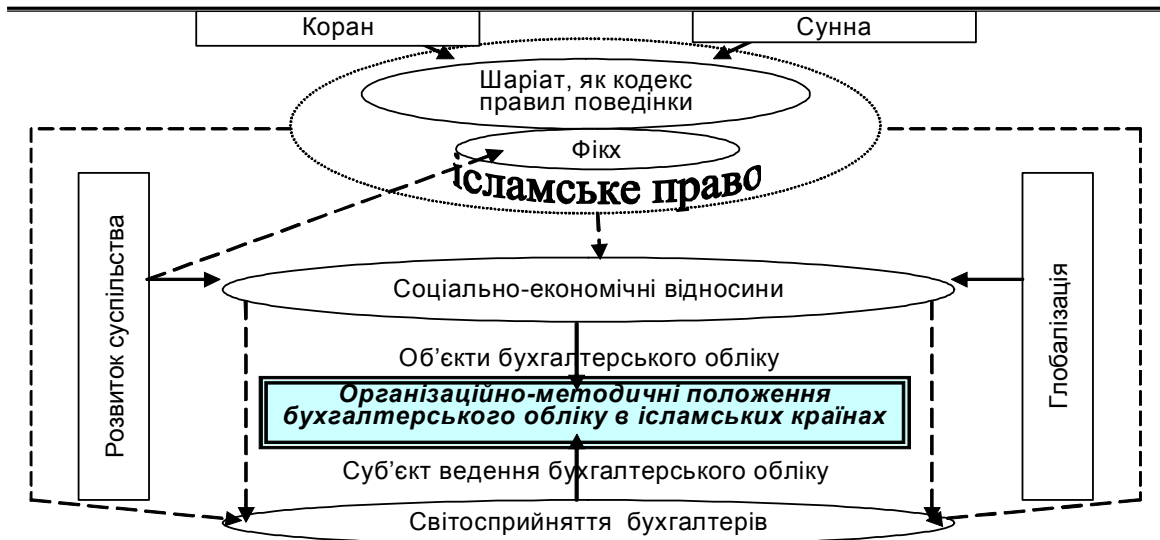

Рис. 2. Механізм формування організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку в ісламських країнах

Представлена сукупність відносин та оснований на них механізм організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку дозволяє визнати існування нового теоретичного напрямку, який сформувався на основі нормативної методології дослідження в сучасній науці. Так, вченими, що підтримують мусульманський шлях економічного та облікового розвитку, сформовані основні положення специфіки функціонування системи бухгалтерського обліку та кожного її елементу окремо.

Ряд ісламських цінностей є незбалансованими з основними положеннями західних облікових концепцій, оскільки інформація, що надається, ґрунтується на їх положеннях і суперечить ісламському способу життя. Це пов'язано з тим, що інформація надається з певною метою для виконання завдань, спрямованих на управління підприємством. А зі зміною основної мети змінюються завдання управління, які обумовлюють параметри інформації й, відповідно, зміну об'єктів та організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку.

Ісламська модель бухгалтерського обліку характеризується особливостями об'єктів бухгалтерського обліку та виникнення нових, які пов'язані з побудовою безвідсоткової економіки (мудароба, мушарака, мурабаха та ін.), та визначити особливості методики бухгалтерського обліку (оцінка за ринковою вартістю, неприйнятність принципу консерватизму, орієнтація на баланс, обов'язковість розкриття в звітності інформації про розподіл доданої вартості та результати соціальної і екологічної відповідальності).

Стосовно особливостей об'єктів бухгалтерського обліку в країнах зони поширення ісламу то вони полягають в наступному:

- майно суб'єктів господарювання для цілей сплати закят оцінюється за ринковою вартістю та класифікується у відповідності до ставки закят. З цією метою найважливішою формою звітності в країнах зони поширення ісламу є баланс, в якому зазначається все майно, що належить підприємству;

- джерела утворення майна суб'єкта господарювання в країнах зони поширення ісламу пов'язані з впровадженням ісламських фінансових інструментів. Впровадження даних інструментів пов'язане з заборонаю нарахування та сплати відсотків – ріба.

- при здійсненні певних господарських процесів на підприємстві управління, в першу чергу, повинне дотримуватися основних економічних принципів, які дозволяють здійснювати господарські та фінансові операції за типом розроблених фінансових інструментів;

– фінансові результати діяльності визначаються з метою розподілу прибутку та задоволення певних соціальних потреб. З цією метою в країнах зони поширення ісламу розроблені особливі форми фінансової звітності (Звіт про додану вартість).

Залежність бухгалтерського обліку від зовнішнього середовища виявляється в особливостях застосування існуючих методів та появою нових, оскільки з'являються нові об'єкти, що потребують облікової інтерпретації, змінюються запити користувачів, які висувують якісно нові вимоги до облікової інформації. Зважаючи на це, сучасні наукові дослідження повинні враховувати розвиток методу в різних соціально-економічних умовах, адже бухгалтерський облік, виступаючи функціональною наукою, розвивається в усіх країнах і сьогодні, говорячи про теорію облікової науки, необхідно дослідити його розвиток та розвиток його методів в різних країнах світу. Це зумовлено тим, що наука не може розвиватися лише в певній країні, вона належить конкретному суспільству. В іншому випадку ми не можемо претендувати на внесення бухгалтерського обліку до складу економічних наук.

Адаптація методів бухгалтерського обліку до особливостей соціально-економічних умов певного суспільства є об'єктивною та необхідною передумовою функціонування системи бухгалтерського обліку, адже зміна методу бухгалтерського обліку відбувалася під впливом певних історичних фактів, які мали місце в соціально-економічному житті суспільства. Сучасна теорія бухгалтерського обліку у вивченні методу бухгалтерського обліку повинна враховувати не лише історичний фактор, а й інші, а саме соціально-економічні умови різних країн, які обумовлюють зміни в методах бухгалтерського обліку, оскільки перед останнім ставлять специфічні завдання, що характерні лише для певної країни. Лише дослідивши особливості зміни методів під впливом зовнішнього середовища, можна охарактеризувати розвиток методології бухгалтерського обліку, розвиток облікової науки.

Всі методи бухгалтерського обліку варто поділити на наступні види: ті, що піддаються впливу зовнішнього середовища, проте, не змінюють концепції розвитку національної системи бухгалтерського обліку (документування, інвентаризація); ті, які піддаються зміні під впливом зовнішнього середовища, змінюючи концепцію розвитку НСБО (оцінка, калькулювання, звітність); ті, що не змінюються під впливом зовнішнього середовища (рахунки, подвійний запис, баланс).

Таке групування елементів методу бухгалтерського обліку пов'язане з тим, що перша група методів змінює свою зовнішню форму, не змінюючи внутрішнього змісту, й, в свою чергу, лише опосередковано впливає на концепцію бухгалтерського обліку в певній країні. Друга група змінює як зміст, так і форму, а тому, залежно від особливостей застосування даних методів можемо говорити про існування різних моделей бухгалтерського обліку. Третя група методів є сталою, адже це та група методів, яка визначає існування бухгалтерського обліку.

Методи бухгалтерського обліку забезпечують формування інформації про господарську діяльність підприємства та надання її зацікавленим користувачам. Виходячи з цього бухгалтерський облік є інформаційним джерелом. Кожен учасник зацікавлений у відповідній інформації, враховуючи мотиви в отриманні тієї чи іншої інформації та наслідків, до яких вона може призвести.

Такий стан речей призводить до ряду розбіжностей в розумінні того, кому повинен служити бухгалтерський облік, які методи необхідно застосовувати, яку інформацію розкривати. За таких умов необхідним є виявлення асиметричності бухгалтерського обліку як властивості, що має негативні соціально-економічні наслідки для суспільства, серед яких: по-перше, сучасна фінансова криза (2008-2009 рр.), результатом якої стали гігантські валютні коливання, що цілком зруйнували платоспроможність банків та в кінцевому випадку відобразитися на результатах діяльності суб'єктів господарювання;

по-друге, банкрутство ряду промислових гігантів в Сполучених Штатах Америки та інших розвинених країнах світу, чому сприяла фальсифікація облікових даних та відсутність відповідальності, що покладається на контролюючі органи за недостовірність наданих висновків про фінансовий та майновий стан суб'єкта господарювання; по-третє, незаконне привласнення державного майна в період приватизації в країнах пострадянського простору, що є результатом неконтрольованості, безвідповідальності та фактичної відсутності бухгалтерського обліку; по-четверте, зниження соціального рівня життя населення, що пов'язано з діючою економічною системою та системою бухгалтерського обліку, яка надає інформацію, необхідну лише обраним учасниками господарської діяльності.

Інформаційна асиметрія в бухгалтерському обліку проявляється в низькій інформованості всіх учасників господарських процесів та має в собі в першу чергу майновий характер. Майновий характер проявляється, перш за все, в результатах господарської діяльності та їх розподілі, в якому зацікавлені всі користувачі облікової інформації. Майновий характер є найбільш характерною властивістю господарської діяльності, адже пов'язана з використанням факторів виробництва та створенням нових благ й отримання економічних та соціальних результатів. Проте, економічний ефект господарської діяльності завжди є найбільш пріоритетний, а тому й відбивається в інформаційних запитах користувачів, що проявляється на НСБО певної країни.

Основоположні принципи ісламської економічної доктрини призводять до трансформації запитів користувачів в обліковій інформації та змін в організації та методиці бухгалтерського обліку. Впровадження даних принципів обумовлює особливості господарської діяльності суб'єктів господарювання, які діють на базі основних економічних категорій гарар, ріба, закят, мейсір.

Урегульованість на економічному рівні майнових інтересів кожного з учасників на основі вказаних економічних категорій обумовлює ефективність бухгалтерського обліку в мусульманських країнах в розвитку інвестиційних процесів та розвитку фінансового ринку в цілому. Це свідчить про відсутність асиметричності інформації на користь інших користувачів, зокрема власників, кредиторів, контрагентів та управління.

Механізм задоволення всіх запитів користувачів облікової інформації в країнах зони поширення ісламу пов'язаний з особливостями регулювання бухгалтерського обліку, яке необхідно розглядати на наступних рівнях: релігійно-правовий, міжнародний, національний та макрорівень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення особливостей зовнішнього середовища функціонування системи обліку дозволило визначити його основні економічні характеристики, які вплинули на становлення та розвиток ісламської моделі бухгалтерського обліку, як альтернативи західним обліковим концепціям в напрямі уникнення негативних соціально-економічних наслідків глобалізації. Доведено залежність елементів системи бухгалтерського обліку від зовнішнього середовища на прикладі мусульманських країн шляхом визначення особливих об'єктів, мінливості методів. Розроблено механізм формування організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку в країнах зони поширення ісламу, основними відмінностями якого від західних аналогів є: оцінка за ринковою вартістю, неприйнятність принципу консерватизму, орієнтація на баланс, обов'язковість інформації про розподіл доданої вартості в звітності.

ГРИЦИШЕН Дмитрій Олександрович – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 05.08.11 р.